

НАПРЯМ 5. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-15>

Герасименко Н. В.,
*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української літератури XX ст.
та сучасного літературного процесу
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Кулінська Я. І.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

«ЩОДЕННИК ВІЙНИ» О. ЄФИМЕНКО ЯК ДОКУМЕНТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Щоденник належить до тих жанрів, котрі після початку російської агресії в 2014 році, а головне – після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, стали одними із найпопулярніших і найзатребуваніших. Щоденники ведуть і військовики та дотичні до них, як-от, волонтери чи журналісти, і цивільні громадяни. Мета у всіх – спільна: записати події з воєнного лихоліття, зафіксувати їхню правдивість для нащадків, а також закарбувати свою участь у творенні новітньої історії нашої держави.

Та попри чисельність таких видань й попри оперативність суспільної реакції на знакові події російсько-української війни, один із її перших епізодів, а саме тема анексії Криму РФ – ані в художній, ані в документальній літературі комплексного осмислення і розкриття досі не отримала. Серед щоденників кримчан – найвідоміші «Піднятися після падіння» (2019) Геннадія Афанасьєва та «Хроніка одного голодування» (2020) Олега Сенцова, обидва – політв'язні і бранці Кремля.

«Щоденник війни» Олександри Єфименко, кримчанки й очевидиці подій на півострові в лютому-березні 2014 року й потому, так само особливого наукового інтересу літературознавців не викликав. Та, на нашу думку, ці записи потребують ретельного опрацювання, оскільки можуть бути свідченнями, его-документами сучасної війни. А отже, їхнє вивчення та аналіз, як ніколи гостро й на часі.

Мета нашого дослідження – розглянути «Щоденник війни» О. Єфименко, проаналізувати природу авторських записів, визначити їхню специфіку та схарактеризувати, оскільки це дає змогу розширити уявлення про жанр та його підвиди, зокрема такий підтип як воєнний щоденник, і ввести у загальний контекст новітніх досліджень щоденникового жанру та його класифікацій.

В основі наукової розвідки – праці сучасних дослідників, присвячені, переважно, вивченню етимології та модифікацій жанру щоденника, зокрема, роботи Тетяни Бовсунівської [1], Олександра Галича [2] та ін. Також у нашій роботі послуговуємося результатами наукових студій дослідників сучасного літературного процесу та воєнної прози, зокрема: Оксани Пухонської [5], Марини Рябенко [6] та ін., а також залучаємо до аналізу і наші висновки з попередніх досліджень [3; 9].

У «Літературознавчому словнику-довіднику» під редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка щоденник визначено як «літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася» [7, с. 745].

Схоже пояснення бачимо і в польському Словнику літературних термінів (*Słownik terminów literackich*), де щоденник тлумачиться як «текст, що складається з повсякденних записів, розташованих у хронологічному порядку, які фіксують події з поточної точки зору (на відміну від літературного щоденника)» [8].

Процитовані визначення, на нашу думку, є найточнішими та найоб'єктивнішими, а тому користуватимемося ними у нашій роботі.

У «Щоденнику війни» О. Єфименко уже з перших записів одразу простежується два виміри – загальний, суспільно-політичний і приватний, внутрішньо-суб'єктний. Перший – фіксує велику подію/новину з подальшими рефлексіями на неї. Другий – висвітлює події приватного життя молоді студентки-журналістки, а також те, як суспільне життя резонує і пливає на події особистого, зрештою, підпорядковуючи його собі.

Хронологічно нотатки охоплюють 2014–2023 роки, у них докладно висвітлюється етапи анексії Криму РФ: поява «зелених чоловічків», захоплення військових частин, проведення так званого «референдуму», поодинокі протести, перші затримані, закатовані і зниклі безвісти кримці. А також ситуація на півострові потому: адмінкордони і заповнення міграційної карти, примус до отримання російського

паспорта, ширення наративів роспропаганди, зрештою, стеження як за «іноагенткою».

Переважає частина нотаток періоду 2014–2021 рр. присвячена роботі авторки в Криму, вона – незалежна журналістка-фрілансерка, тож має довгострокові відрядження на півострів і змогу висвітлювати події на ньому зсередини. Так з'являються записи про переслідування кримських татар: обшуки в будинках активістів і пересічних мешканців, арешти ФСБ незгодних, смерть ветеранки кримськотатарського руху Веджіє Кашки, матеріали про політ'язнів та судові процеси над ними. А також про моральний тиск на саму журналістку – затримання і допит на російському адмінкордоні, штучні гвоздики з чорною стрічкою у хвіртці будинку (попередження) та ін.

Окрім професійної частини, у «Щоденнику...» чимало записів приватного характеру: про випуск із факультету журналістики, опис дівчачих посиденьок, кумедний випадок переховування від імама через невідповідність одягу та ін.

Як бачимо, авторські рефлексії у записах О. Єфименко постають і розщеплюються одразу на кілька образів оповідачки: «Я – громадянка України», «Я – журналістка», «Я – звичайна людина», які почергово змінюються навіть у межах одного запису.

Нотатки щодо кримських подій уриваються 2021 року, коли авторка вимушено покидає півострів, оскільки подальше її перебування загрожувало ув'язненням. І поновлюються вже 2022 року – і так само фіксують, але вже події великої війни: наступ росіян, окупацію частини території України та ін.

Зауважимо, що авторка до ведення щоденника ставиться дуже відповідально, та це й не дивно, адже, як зазначає сама у передмові: «Я з дитинства хотіла вести щоденник... > ... зараз я вирішила зібрати всі свої записи, важливі й не дуже, кумедні й печальні, в одному місці, тому що я завжди мріяла вести щоденник...» [4, с. 22].

Тож записи у «Щоденнику війни» ведуться згідно з вимогами жанру: є календарне датування (число, місяць, рік), зафіксовані лише події теперішнього часу (відбулися щойно), оповідь здійснена від першої особи, гранично відверто й правдиво. Разом із тим, жанрова форма дає змогу авторці настроєву свободу письма, тому в тексті багато емоцій, лірики, діалогів і цитат.

Таким чином, «Щоденник війни» О. Єфименко, в якому зафіксовані кримські події 2014–2021 рр., є важливим документом-свідченням щодо агресії РФ зокрема, її першого етапу – анексії півострова. А тому після закінчення російсько-української війни країна-окупантка має понести за свої дії невідворотне покарання.

Список використаних джерел:

1. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. С. 438.
2. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання. 246 с.
3. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза : жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3. С. 35–49.
4. Єфименко О. Щоденник війни // Київ. Жінки. Війна : збірка / упор. і передм. М. Іванцова. Київ : Креативна агенція «Артіль», 2023. С. 22–39.
5. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
6. Рябченко М. Екстремальні свідчення в сучасній літературі : особливості художньо-документальних наративів полонених в Криму та на Сході України. *Nalnowsza slowianska literatura i kultura popularna*. 2019. С. 37–45.
7. Щоденник. *Літературознавчий словник-довідник* / упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
8. (2008). *Dziennik. Słownik terminów literackich*. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.bryk.pl/slowniki/sownik-terminow-literackich/69082-dziennik> (дата звернення: 17.03.25).
9. Kulinska Y., Gerasimenko N., Koval O., Redkina O. Diary in modern Ukrainian literature : varieties of the genre. *Linguistics and Culture Review*. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1546> (дата звертання: 22.03.25).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-16>

Лазебник Я. О.,

*аспірант кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО КЛАСУ У ПОСИЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ПРОБЛЕМНІ ТА СИЛЬНІ СТОРОНИ

Сучасна українська держава також постала перед зовнішніми та внутрішніми загрозами та ризиками. Вже більше трьох років, починаючи з 24 лютого 2022 р., Україна відстоює свою цивілізаційну суб'єктність та територіальну цілісність. У протистоянні